

## KİTAPLAR ARASINDA

MAITRİSİMİT, *Faksimile der alttürkischen Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule II*, In Faksimile herausgegeben von ANNEMARIE von GABAIN mit einem Geleitwort von RICHARD HARTMANN, Berlin 1961 -Akademie Verlag- (Maytrisimit, Burkancılığın Vaibhāṣika mezhebine âit bir eserin Eski Türkçe (Uygurca) tercümesi. Tıpkı basım halinde yayımlayan: A. v. Gabain. Giriş: R. Hartmann).

Birinci cildi tıpkı basım halinde 1957 yılında Wiesbaden'da çıkan *Maytrisimit* adlı Uygurca eser, Tohar dilinden çevrilmiştir. 840 yılından itibaren Tarımın vâha şehirlerine yerleşip küçük bir beylik kuran Uygurlar, dünya dinlerinden Burkan dinini kabul etmişler ve bu dine âit eserleri dillerine çevirmeğe başlamışlardır. Elimize geçen çeşitli eser parçaları, çoğunlukla Çince'den tercüme edildiği halde şimdi ilgililerin istifâdesine sunulan bu eser, Toharcadan çevrilmiştir. Eserde "Uygur" deyimi geçmeyip yalnız *Türk tili* veya *Tükçe* yazıldığı halde ben, bu devir dili ve kültürüne «Uygur devri» demektedir ısrar ediyorum, çünkü Türk milletini İslâmiyete hazırlayan bu devrede milletin başında gerek siyasi bakımdan gerekse kültür bakımından daima Uygurları görüyoruz.

A. v. GABAIN, bu seferki yayınında da tıpkı basıma müstakil olarak 93 sayfalık bir kitap ilâve ederek eseri işleyecek olanlara küçük fakat faydalı bir rehber hazırlamıştır: R. HARTMANN'ın ön sözünden sonra, A. v. G.'in izahları geliyor: 1957 yılındaki ilk neşirden sonra Berlin İlimler Akademisinde, Maytrisimit'in vaktiyle, kaybolduğu sanılan ikinci kısmı bulunmuş. Eser zâten, Birinci Dünya Savaşından önce Berlin'e getirildiğinde tam değildi. İkinci Savaşta da bilinmeyen sebeplerden ikiye ayrılmış ve çeşitli yerlerde muhafaza edilmişti. Bu ikinci ciltte, eserin diğer kısımlarının tıpkı basımı verilmiş bulunuyor (9. s.). Bundan sonra A. v. G., birinci cilde yapılan tenkitlerin münakaşasına girişiyor (10-11. s.). Maytrisimit'in diğer dillerdeki nüshaları ve Uygurcası hakkında mufassal bilgiler (: 12-26. s.). Birinci ciltte 113 levha verilmiş, ikincisinde ise levhalar 114'ten 227'ye kadar numara almıştır. A. v. G. tedâhülleri birleştirerek, tıpkı basımdan kolayca faydalanabilmek için bir liste veriyor (26-41. s.). Maalesef eserin bazı parçaları artık tamamıyla kaybolmuş bir durumdadır. Bu eksikliği, A. v. LE COQ'un \*) transkripsiyonları gideriyor. Artık tamamen kaybolmuş

\*) Bu transkripsiyona emeği geçenler arasında A. v. GABAIN ve R. R. ARAT da vardır.

olan parçaların transkripsiyonunu tercüme ve izahları ile birlikte A. v. G. aynen almış (42-85. s.). Bunların arasında bir kısmı birinci ciltte yayınlanıp da öteki parçası kaybolanların transkripsiyonu da var (127. 35. 42+152. 49+160. ve 218. levhalar). A. v. G. tıpkı basıma ilâve ettiği müstakil kitapta, yazmaların eski ve yeni numaralarını, işaretlerini bir liste halinde vermekle, eserin vaktiyle yayınlanmış parçaları ile bağ kurulmasını sağlamış oluyor (87-90. s.). Çok faydalı bir bibliyografya ile kısaltmalar, kitabı tamamlıyor (91-93. s.). Eser, geleceğin Burkanı (Buddha), Maytrı'nın hayatını anlatır. Şakyamuni Burkan'ın Nirvâna'ya girişinden (m. ö. V. asır) 5000 yıl sonra insanlar âleminde bir Burkan zühür edecektir. Bu, Maytrı'dır. İşte müminler, geleceğin bir Burkan'ı ile buluşmak ümidindedirler. Bunun tahakkuku için «inanmış bir gönülle» Maytrisimit'i (yani: 'Maytrı ile Buluşma') yazdırıyorlar ve Maytrı bayramında bu eserin temsiline katılıyorlar (aş. bk.).

Maytrisimit gerek dil bakımından gerekse muhteva bakımından diğer Uygur metinlerinden ayrı hususiyetler arz etmektedir: Dil hususiyetlerine, I. cildi tanıtırken kısaca temas etmişim (bk. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1958. 320. s. vd.).

IX. veya X. asırda Tarım bölgesinde meydana getirilen bu tercüme, dış yapılışı ve eserin kuruluşu bakımından bazı hususiyetler, başkalkılar arzeder. *Yükünç* 'secde' diyebileceğimiz bir ön söz ile birlikte 28 bölümden ibâret olan Maytrisimit'in her bölümünde, vakanın nerede geçtiğine dâir bir kayıt vardır: "*İmdi bu dinî hâdiseyi, fevkalâde Magadha ülkesinde, Râjagriha adlı şehirde tasavvur etmek lâzımdır*". Alelâde bir metinde böyle bir kayda rastlamak imkânsızdır. Bu, bir tiyatro eserindeki normal sahne tasvirini andırıyor. Zâten Uygurca metinlerin mühim bir kısmı, yalnız sessiz okunmak için değil, topluluk önünde yüksek sesle okunmak için yazılmıştır. Bu yüksek sesle okuma işi, belki de nöbetleşe, metinde geçen şahısları temsil ederek muhtelif kimseler (belki de râhipler) tarafından yapılıyordu. Esere verilen *Körünç* «görülecek şey», (belki: 'temsil') adı, üzerinde durulmağa değer: Yeni yıl bayramında, başka türlü ifâde edecek olursak, Maytrı bayramında Burkanlı (Budist) râhiplerin tertip ettikleri gece eğlenceleri sırasında, Maytrisimitten bazı parçalar, râhipler tarafından, metinde geçen şahıslar temsil edilerek okunuyor ve bunlar büyük boyda renkli resimlerle daha canlı ve tesirli bir hale getiriliyordu. Bu nazariyeyi, bugünkü Tibet'te oynanan dinî temsiller de kuvvetlendirmektedir.

Son derece ibtidai de olsa, önümüzde bir Uygurca dinî tiyatro eseri var. Türk Edebiyatı Tarihi ile uğraşanların, bu metinlere de el atmalarını, bunlara da iltifat buyurmalarını rica edeceğim.